

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

(Данас, 08. 05. 2009.)

Омер Карабег: Наши саговорници су два антрополога: Светлана Слапшак и Иван Чоловић. За Косово се каже да је колевка српства, да је света земља, да је, како је то рекао један песник, најскупља српска реч? Зашто Косово има митски значај за Србе?

Светлана Слапшак: Сасвим је извесно да је косовски мит један од оних кључних митова за оснивање државе и за национални идентитет и као такав је функционисао, али у веома различитим верзијама. Нажалост, прихваћена је најдосаднија и најтупља верзија. Проблем је у томе што већина популације у Србији сматра то једином верзијом мита, а при томе га, нажалост, не доживљава као мит него као идеолошки конструкт, као закон, као правило.

Омер Карабег: *А која је то верзија прихваћена?*

Светлана Слапшак: Верзија која је прихваћена колико-толико излази из епскога циклуса, али не сасвим. Епски циклус је далеко богатији у значењима и психолошки многи занимљивији, али се све своди на верзију која заправо одговара малом народу, а то је да смо се, ето, жртвовали, али нисмо добро плаћени за то, а при томе то што смо се жртвовали производи у околини веома много могућних непријатеља на које се увек може бацити кривица, зависно од унутарње политике.

Иван Чоловић: Мислим да је важно да се разуме да је косовски мит пре свега политички мит. Реч је о једној врсти политичке приче о фамозној бици на Косову пољу 1389. године. То је једна од најгорих, најтежих, најнеприхватљивијих верзија косовског мита у којој је он сведен на причу о страдању, смрти и освети.

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

Светлана Слапшак: То је национални политички мит који служи одређеним политикама - у последње време најгорим политикама које смо могли замислити.

Омер Карабег: *Какву је улогу имао косовски мит у обликовању националног идентитета српског народа?*

Иван Чоловић: Он је у ствари мит о националном идентитету српског народа. Он заправо говори о јуначком убијању и јуначкој смрти протагониста Косовске битке. Али, мада је реч о историјском догађају и о неким историјским личностима, мит о Косовској бици испричан је као мит о једном моделу, о једном сценарију који, пошто је једанпут реализован, наставља да се реализује и да се стално отеловљује. Главни јунаци косовског мита нису ни Милош Обилић, ни кнез Лазар, нити ма која личност позната из епске поезије, него је то српски народ, односно српска нација. То је јунак који се никад не мења, он има свој богомдани идентитет, своје име, свој карактер, своју веру, свој језик и своју културу. Све је то увек исто и непроменљиво и такав је каквим га је бог створио - он је рођен на Косову, умире на Косову, његово срце је Косово - отприлике покушавам да дам резиме садржаја косовског мита. И, наравно, тај народ, тај главни јунак увек ради исто - ратује са непријатељима, убија и страда. Дакле, жртвује се и свети се, само се околности мењају, околности у којима се после освајања и победа појављују искушења и порази, а после пораза долазе васкрсења и нове победе, па опет испочетка. Дакле, то је једна циклична наратија својствена свакој митској причи, односно митском схватању времена, значи вечни повратак једног те истог.

Омер Карабег: *Поједини историчари националне оријентације тврде да је захваљујући косовском миту српски народ сачувао свој идентитет. Тврди се да Срби као народ не би опстали под турском окупацијом да није било косовског мита.*

Светлана Слапшак: Мене јако занима шта то значи опстати? Опстати значи неговати литературу, имати писменост, имати некакву традицију писања. То сасвим сигурно није зависило од битке на Косову. Ја мислим да је то једна од реторичких флоскула којима се не објашњава ништа. Онима који тако говоре препоручила бих да прочитају књигу „Прича о три краља“ француске историчарке Лисет Валанси (Lisette Valensi). То је прича о бици која се, скоро век након Косовске битке, одиграла у северној Африци између двојице арапских вођа и португалског краља Себастијана која је исто тако кључна за национални идентитет Португала, Мароканаца и треће скупине која је ту присутна - Јевреја који су истерани из Португалије. Књига говори о томе како три скупине виде један те исти догађај. И то гледање истог догађаја на три начина показује да нема интерпретације која би била тачна тако да историчари који такве ствари изводе

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

једноставно траже политичку корист и ништа друго.

Омер Карабег: *У косовском миту значајну улогу игра царство небеско.*

Иван Чоловић: То је интерпретација косовског мита на којој је инсистирала Српска православна црква да би га приближила миту о Христу, односно да би га христијанизовала и да би приказала страдање, пре свега, кнеза Лазара као страдање хришћанског верника који страда за веру уверен у то да његово страдање неће остати без награде, а награда је вечно спасење. Дакле, то је интерпретација која иде према религијском значењу косовског мита. Али небеско царство добија једно друго значење у неким другим интерпретацијама косовског мита где се оно не јавља у хришћанском смислу као царство на ономе свету, већ као нека врста такозване небеске Србије, како су то волели да кажу националистички говорници и писци деведесетих година прошлог века, значи небеска Србија као нека врста идеалне, утопијске земље коначно измирене и уједињене српске нације.

Светлана Слапшак: Што се тиче небеске Србије, ја мислим да је то заиста измишљотина деведесетих година као резултат поновног читање веома конзервативних хришћанских аутора прве половине 20. века и измишљања једнога речника који треба да заслепи масе. Тај језик који карактерише тотално претеривање, по мом дубоком уверењу, има два извора: један је уистину хришћански дискурс, рецимо Николаја Велимировића, а други је феномен социјалистичке приредбе, односно претераног, патетичног односа према прошлости, песници који су се служили тим језиком били су јако вољени у социјалистичкој Југославији. То претеривање, то патетично лупетање које смо годинама имали на приредбама, на фестивалима, у јавним говорима, на свечаностима, сасвим логично се прилепило на овај православни додатак, православни зачин, па је тако настала ова смеша из деведестих година.

Омер Карабег: *А завршило се с небеским народом, синтагмом која је и те како имала политичку употребу.*

Светлана Слапшак: Што се тога тиче, ниједан народ није ненебески. Сви народи желе да буду небески. Ту реторичку форму ћете пронаћи у много различитих националних дискурса. Имате случај Мађарске који је веома сличан нашем. Тамо су пораз и патња кључни део наратије, тамо ћете исто тако наћи небески народ који је постао небески зато што су му одузете територије после Првог светског рата. Грци су, такођер, небески

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

народ јер им је нешто некад одузето - наравно, Цариград. Дакле, та формула о небеском народу не значи ништа нарочито, али је веома употребљива јер ствара утисак о некаквој величини, о некаквој издвојености, о томе да смо ми различити од свих других, па је и наше понашање, какво год да је, оправдано јер се ми разликујемо од свих других.

Иван Чоловић: У небеском царству које замишљају хришћани људи се не деле по нацијама. На ономе свету нема националних подела, бар ја нисам чуо да хришћани на то алудирају кад говоре о небеском царству. Напротив, кад се та идеја, кад се тај сценарио из кључа хришћанске религије пребаци у национализам као политичку религију и у политички мит, онда се искључиво мисли на национално царство - на српско царство на ономе свету. Неки су чак говорили да ће српско небеско царство на ономе свету бити веће од царстава других народа, веће и од царстава неких народа који су у овом земаљском царству већи од српског јер, према тој интерпертацији, простор у небеском царству народи добијају према степену жртвовања и патњи којима су за живота на овоме свету били подвргнути. То је кулминација тог мита - трансцендентално постојање на ономе свету посебне заједнице национално дефинисаних мртвих. И градови су под земљом или на ономе свету такође национално чисти, па је, рецимо, један песник рекао, као што знате, да је Јасеновац највећи српски подземни град.

Светлана Слапшак: Култ мртвих, који је јако присутан у миту о Косову, необично је занимљив управо због тога што је статус мртвих потпуно промењен. Не говори се о душама, не говори се о преласку на онај свет, говори се, заправо, о војној надмоћи Срба на ономе свету. И то је прилично застрашујуће јер култ мртвих је, ако ништа друго, потребан да се сви некако помире.

Омер Карабег: *Ко су главни промотори косовског мита данас у Србији?*

Иван Чоловић: Има ту више промотора, а главни се препознају по томе што имају истакнуту улогу у држави или у јавности. Ту треба правити разлику између оних који тај мит приповедају и оних који се на њега позивају не приповедајући га. Ретки су, заправо, они који сам мит приповедају. У ствари, Милошевић је, можда, био један од тих ретких који је баш причао митску причу о косовској бици. Он је то радио на Газиместану када је говорио о Србима који се жртвују за Европу. Милошевић је, иначе, лансирао слоган „Косово је срце Србије“. Обично се мисли да је тај слоган смислио неко близак Коштуници, а Коштуница га лансирао. Коштуница је свакако један од оних који се често ослања, често позива, често евоцира косовски мит.

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

Поменуо бих недавни говор Вука Јеремића, министра спољних послова Србије, у седишту UNESCO-а у Паризу. То је био састанак посвећен средњовековној баштини Косова, па је он ту с разлогом критиковао албанске националисте што тамошње средњовековне манастире представљају као албанско национално наслеђе и рекао да „не треба допустити да се културно наслеђе злоупотребљава у политичке сврхе“. А онда је тим средњовековним манастирима, подигнутим више векова пре настанка било које нације, приписао српски национални идентитет и о њима говорио као о српском наслеђу на Косову. Дакле, оно што је злоупотреба културног наслеђа у политичке сврхе, кад је реч о другима, потпуно је легитимно, кад је реч о нашој страни, јер, боже мој, сви знамо да је српска нација на том простору присутна од такорећи памтивека, а у сваком случају од средњег века.

Омер Карабег: *У којој мери косовски мит данас управља понашањем елите у Србији?*

Иван Чоловић: Ја бих опет, ако смем, обрнуо питање и рекао да политичка елита у Србији управља косовским митом, користи га као средство у политичкој борби, у освајању одређених позиција. Мит је политичко средство које је легитимно данас у Србији, могло би се рећи да је на цени. Они који се њиме служе не изазивају ничију позорност, нису у опасности да због тога лоше прођу, што је једна од малих али, можда, важних разлика у односу на контекст у коме се приповедачи политичких митова појављују у неким другим европским земљама које са великим опрезом гледају на говорнике који у политичком животу манипулишу митом.

Светлана Слапшак: Ја бих рекла да је српско понашање, што се тиче Косова и косовске државе, у основи колонијално понашање. То је понашање некога ко се никад није упитао какви смо ми то били расисти према Албанцима, како смо се према њима понашали, шта смо о њима говорили, какав су третман Албанци имали у нашој свакодневици. То се, наравно, нико не пита. Постоји само Албанац са ножем у устима који хара, убија српску нејач, силује српске жене или шта већ не. Нема унутарњег освешћивања о српском колонијализму, о српском расизму, о српском понашању према Албанцима, о српскоме апартхејду на Косову, о свим тим стварима које су, на крају крајева, морале довести до формирања нове државе. Није могло другачије.

Омер Карабег: *Колико косовски мит данас оптерећује Србију?*

Светлана Слапшак: Прво је оптерећује што ствара лажно уверење да Србија може

Зашто је косовски мит толико присутан у савременој Србији

Пише: Светлана Слапшак и Иван Чоловић
субота, 09 мај 2009 16:21

нешто политички да добије тиме што ће имитирати Израел. То је јако опасно за малу земљу која нема ни моћ, ни углед. Ја мислим да је косовски мит напосто данас досадан и да је крајње време да се народу понуди нешто друго, нешто занимљивије, нешто модерније, нешто што ће, можда, и млађима бити занимљиво. Мислим да је крајње време да се косовски мит стави тамо где припада, да се да у руке - звучаће иронично, али јесте иронично на крају крајева - поштеним историчарима, да се смести у музејске витрине и тамо остави док млађи људи не крену да читају епску поезију и у њој не виде нешто сасвим друго него старије генерације. Ја немам разлога да престанем да се дивим Јефимијиноме везу и њеним речима или средњовековним манастирима и фрескама у Македонији, Србији, Грчкој, Албанији и свуда где су, али то треба заиста да пређе на један други ниво обавештавања, информисања, обучавања, што српска држава не ради већ добрих 15 година.

Иван Чоловић: Рекао бих прво да тај мит отежава остварење прокламованог циља српске политике, а то је, пре свега, укључивање у Европу и приступање европској заједници народа. А то подразумева и прихватање такозваних европских стандарда у које спадају и политички стандарди као што су спремност на живот у миру и сарадњу са суседима. У том погледу косовски мит, као мит о убијању, страдању и освети, представља проблем. При томе треба рећи да косовски мит не треба да буде замењен европским митом. Јер, данашња Европа се дистанцира не само од националистичких митова него и од сваког политичког мита зато што мит, ма о чему причао, тражи да му се слепо, некритички верује. Зато Европа данас зазире и од мита о самој себи, дакле од претераног проевропског дискурса, пуног стереотипа. Дакле, нећемо косовски мит, али нећемо ни Европу која би се појавила само као замена једне митске матрице другом.

("Мост" радија Слободна Европа)